

Ірина МЕЛЕШКІНА

ЗБІРКА ЮДАЇКИ У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ ТЕАТРАЛЬНОГО, МУЗИЧНОГО ТА КІНОМИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

(до 95-річчя від дня заснування Українського театрального музею)

Збірка юдаїки з фондової колекції Музею театрального, музичного та кіномистецтва України є унікальною та специфічною. Більшість зібрань юдаїки в колекціях музеїв України складається з предметів, що були невід'ємною частиною єврейського релігійного культу та побуту. Особливість збірки юдаїки з колекції Музею полягає у тому, що представлені у ній експонати ніколи не слугували у традиційному житті євреїв України. Натомість у ній зібрані артефакти, що висвітлюють таке явище національної культури як єврейський театр.

Розвиток єврейського театру в Україні взагалі відбувався у складних умовах. З одного боку – заборона юдейської релігії на лицедійство й образотворчі мистецтва, зокрема, багатотомові релігійні традиції не дозволяли робити людський образ предметом мистецтва. З іншого боку – царське самодержавство та закони Російської імперії, під владою якої перебувала Україна, не давали національним культурам можливості вільного розвитку. Але разом із тим, їдишський театр відпочатково був потужним інструментом самоідентифікації, виховання почуття власної гідності у представників різних верств єврейського народу. Цей театр користувався надзвичайною популярністю серед публіки, мав з нею тісний контакт та розумів її потреби. Мандрівні колективи єврейських акторів приїздили у всі без винятку містечка, а драматургія на їдиш у свій оригінальний спосіб відбивала проблеми, що хвилювали єврейське суспільство.

Єврейський театр в Україні (ширше – на території всієї межі осілости) у другій половині XIX – першій половині XX ст. був яскравим і потужним явищем. Втім, матеріалів, що висвітлюють діяльність єврейського театру, збереглося небагато, окрім того, вони зазвичай є розрізненими та несистематизованими. Винятком можна вважати збірку матеріалів з історії єврейського театру, що зберігається у фондовій колекції Музею. Згадана збірка презентує цінний досвід збирання, збереження, вивчення та популяризації цього непересічного явища.

Український театральный музей було відкрито 30 січня 1923 р. в Мистецькому Об'єднанні “Бе-

резіль” з ініціативи видатного українського режисера Леся Курбаса. Була створена музейна комісія на чолі з відомим актором і режисером Василем Васильком, впроваджено т. зв. “музейний податок”. У перші роки роботи Музею закладаються основи фондової колекції, ведеться активна виставкова робота. Хоча Музей існував при єдиному творчому колективі – Мистецькому Об'єднанні “Березіль”, відпочатково він був задуманий як такий, що збирає матеріали з історії та сучасності всіх театрів України та висвітлює загальноукраїнський театральный процес [1]. Тому музейні предмети з історії єврейського театру, період кількісного і якісного розквіту якого припав на 20–30-ті рр. XX ст., з'явилися в колекції Музею саме в означений період, наочно презентуючи поліетнічність театрального мистецтва в Україні.

З переїздом “Березоля” до тодішньої столиці України – Харкова (1926) відбувається відокремлення Театрального музею та передача його під егіду Всеукраїнської Академії Наук. У цей період Музей очолює видатний вчений-театрознавець Петро Рулін, який підґрунтям музейної діяльності робить, насамперед, міцну фондово-збиральницьку, наукову базу. Тоді ж був визначений та закріплений діапазон роботи Музею: “Театр український всюди насамперед, театр нацменшостів та гастролерів на Україні в другу чергу, а по змозі й паралельні моменти з театрів дальших “сусідів” [2].

Завдяки систематичній і комплексній збирацькій роботі було сформовано, з-поміж інших напрямків, також унікальну збірку юдаїки Музею. На сьогодні вона має понад 2 тис. різновидових музейних предметів, що віднесені до різних груп зберігання. Це – фотографії акторів у ролях та сцен з вистав; театральный програми та афіші; ескізи костюмів та декорацій; замальовки акторів у ролях; документи з історії єврейського театру; поодинокі макети оформлення вистав та предмети речового фонду. Означені музейні предмети висвітлюють діяльність в Україні різноманітних єврейських (їдишських) театральных колективів – масштабних, державних, як-от I Всеукраїнський ГОСЕТ (Харків – Київ – Чернівці) і Одесь-

Управління в справах мис. ецтво при РНН УРСР

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЄВРЕЙСЬКИЙ ТЕАТР

Хрещатик, 29 Телефон 3-99-79

5, 6, 7, 9
ЖОВТНЯ 1938 р.

ПРЕМ'ЄРА

за ШОЛОМ-АЛЕАХЕМОМ, І. ДОБРУШІН та ОКСЛЕНДЕР

ТЕВ'Є ДЕР МІЛХІКЕР

טעוויע דער טילכיקער п'еса на 4 дії

Постава заслуженого артиста БРСР **Л. М. ЛИТВИНОВА**

Режисер **Л. С. РАХМАНОВ**
Художник **Е. Л. НОРДИШ**
Музика **С. Н. ШТЕАНБЕРГА**

УЧАСТЬ БЕРУТЬ (в алфавітом): І. І. Альперович, С. К. Бурсак, Х. Б. Вальдман, Н. А. Вішар, Р. М. Грін, Я. С. Гольман, М. П. Доктор, клани цит Юдїт А. В. КАЛМАНОВИЧ, Р. С. Мостославська, А. П. Нугер, П. С. Померанц, Р. А. Рівченко, Е. А. Ротенберг, А. Е. Славінський, Б. А. Сороча, М. Б. Теплицький, Г. А. Томбак, Е. А. Тонська, Ш. С. Фінгорова, А. С. Хейфец, В. Н. Шайковач, Я. А. Шехтман

5, 6, 7 жовтня роль ТЕВ'Є виконує заслуж. артист Республіки

Л. В. КАЛІМАНОВИЧ

Виставу веде **М. І. ШЕХТМАН**

Початок вистав о 7 г. 30 хв. веч. Зайняти верхній одяг обов'язково Після 3 хвилини вхід до глядачів знову заборонено Діти до 13 років на вечірні вистави не допускаються

Заявки на виступні місця та вступні гроші приймати тільки касир театру безпосередньо на підприєємстві то в конфі театру щодня з 10-4 г. дня Вихідні квитки касирів телефоні 3-99-79, 4-56-27

Афіша вистави “Тев’є дер Мілхікер” (“Тев’є-молочник”) за Шолом-Алейхемом. Київський всеукраїнський ГОСЕТ, 1938 р.

кий ГОСЕТ, та невеликих, аматорських, які в далекі 20–30-ті рр. ХХ ст. активно й плідно працювали на всій території України.

Фондова колекція Музею розподілена на такі 11 груп зберігання (цей розподіл започаткував ще в 1920-х рр. Петро Рулін): фото, програми, афіші, рукописи, речі, ескізи, живопис, скульптура, макети, негативи, ноти. Музейні предмети, що висвітлюють історію єврейського театру в Україні, знаходимо практично у всіх групах зберігання.

Найбільший обсяг з-поміж інших має фондова група “фото” – у ній налічується близько 100 тис. одиниць зберігання з близько 250 тис. одиниць усієї фондової колекції Музею. Збірка світлин з історії єврейського театру в Україні налічує майже 400 одиниць зберігання [3]. Це добірка оригінальних сюжетів з діяльності єврейських труп: сцени з вистав, групові фото, світлини акторів у ролях та в житті. Порівняно нечисленна за обсягом, вона висвітлює історію основних єврейських театрів, що працювали в Україні. З представлених у колекції фото вистав Київського Всеукраїнського ГОСЕТу можна виокремити найоб’ємніші добірки, які гідно презентують найкращий репертуар театру та дають уявлення про спектаклі: “Дер ерштер їдишер Рекрут” (“Перший

єврейський рекрут”, п’еса Л. Резніка за мотивами І. Аксенфельда, 1934, реж. Б. Вершилов) – 11 фото, “Повстання в гетто” П. Маркіша (1946, реж. М. Гольдблат) – 15 фото, “Мішпохе Овадіс” (“Сім’я Овадіс” П. Маркіша, 1937, реж. Н. Лойтер) – 41 фото; низка постанов творів класика єврейської літератури Шолом-Алейхема: “Сендер Бланк” (1939, реж. А. Нугер) – 46 фото, “Степеню” (1937, реж. Н. Лойтер) – 21 фото, “Тев’є дер Мілхікер” (“Тев’є-молочник”, 1938 р., реж. Л. Литвинов) – 18 фото, “Ді блондженде Штерн” (“Мандрівні зорі”, 1946, реж. М. Гольдблат) – фото тощо [3].

Сучасні технічні засоби дають можливість створення анімованих роликів на основі цих добірок. За відсутності записів вистав єврейського театру, послідовно згруповані та оброблені фотографії, доповнені текстами і музикою, можуть “оживити” легендарні вистави.

Наступна велика група, у якій зберігається значна кількість музейних предметів з юдаїки – це фонд програм (понад 270 одиниць зберігання). До цього числа увійшли тільки перші екземпляри театральних програм. Оскільки програма – предмет тиражований, а збирацька практика Музею передбачала отримання декількох (зазвичай двох-трьох) примірників, кіль-

кість музейних предметів з юдаїки у цій фондовій групі перевищує 500 одиниць [4].

Аналізуючи якісний склад добірки програм єврейського театру, можна стверджувати, що вона охоплює значно ширше коло театральних колективів, аніж добірка фото. Зрозуміло, що чільне місце посідають матеріали про діяльність Всеукраїнського ГОСЕТу (Харків – Київ – Чернівці), Одеського ГОСЕТу. Проте знаходимо і менш відомі театральні колективи: Дніпропетровський ГОСЕТ, Київський єврейський ТЮГ, пересувний театр “Кунст-шпіль” під орудою Г. Спекторова, театр Іди Камінської (дочки зірки єврейського театру Естер-Рохл Камінської), що працював у Львові. Зауважимо, що збережені в колекції програми – зазвичай єдині свідоцтва про існування багатьох маловідомих мандрівних єврейських труп, і завдяки цим свідоцтвам можна мати уявлення про репертуар та творчий склад таких театрів. Окрім того, у збірці програм наявні рідкісні матеріали, що розповідають про гастролі в Україні зірок єврейської сцени світового масштабу – Клари Юнг та Рудольфа (Ровн-Лейба) Заславського, детально і якісно висвітлюють численні гастролі легендарного Московського ГОСЕТу, окремі приїзди Білоруського ГОСЕТу тощо [5].

Колекція афіш єврейського театру в Музеї налічує понад 150 одиниць зберігання. З огляду на те, що афіша, як і програма – предмет тиражований, за рахунок наявності кількох примірників загальне число афіш перевищує 200 одиниць. Проте, на відміну від програми, давня театральна афіша важко підлягає зберіганню, насамперед тому, що призначена виконувати функцію термінової реклами, тож і зазвичай її виготовляли з паперу низької якості. Отож, тим цінніші для дослідників та музейників примірники, що збереглися [6]. Окрасою колекції можна незаперечно вважати унікальні афіші до вистав національного театру, що стали подіями театрального життя всієї України – “Венеціанський купець” В. Шекспіра (1936, реж. Б. Вершилов, А. Гранох, худ. Л. Альшиць), “Ді Кішефмахерін” (“Чаклунка” А. Гольдфадена, 1940, реж. Л. Литвинов, худ. Н. Альгман), “Тев’є дер Мілхікер” (“Тев’є-молочник” за Шолом-Алейхемом, 1938, реж. Л. Литвинов, худ. Є. Кордиш), усе – постанови Київського Всеукраїнського ГОСЕТу.

Рідкісною та надзвичайно цінною є афіша гастролей І Харківського Всеукраїнського державного єврейського театру 1927 р. у Києві. Початковий, харківський період історії Всеукраїнського ГОСЕТу взагалі висвітлений невеликою кількістю матеріалів. Згадана афіша презентує керівний художній склад театру (художній керівник Ефраїм Лойтер, композитор С. Штернберг) та вистави чинного репертуару театру: “Пурім-шпіль”, “Цвей Кунілемлех” (“Двоє

телепнів”), “Ін Брен” (“У полум’ї”). Персоналії та вистави представлені доволі якісними фото, вони можуть бути використані для виставок і публікацій. У художньому оформленні афіші відчутний вплив модерних тенденцій тогочасної книжкової графіки, зокрема, стилістичних ознак, притаманних творчості митців Культур-Ліги [7]. Врешті, наявність цієї афіші у фондовій колекції Музею свідчить про відпочатково системний підхід науковців до збирацької діяльності серед тогочасних театральних колективів України.

Значний обсяг матеріалів з юдаїки та, ширше, – євреїстики, зберігається у фондових групах “Ескізи” й “Живопис”. Це, насамперед, ескізи костюмів та декораций до вистав єврейського театру в Україні (повторюся – передусім, Всеукраїнського ГОСЕТу у різні періоди діяльності). З театром плідно співпрацювали такі відомі художники, як Л. Альшиць, Н. Альгман, М. Драк, М. Епштейн, Л. Склітовський, М. Варпех, Є. Кордиш, І. Федотов, Й. Юцевич, Л. Файленбоген, Г. Кеслер та багато інших. Завдяки скрупульозній збирацькій роботі науковців Музею велика кількість робіт названих художників збережена у фондовій колекції. Важливе місце у ній посідають замальовки акторів у ролях або дружні шаржі на діячів театру роботи знаних художників С. Грузберга, Н. Меламеда, С. Миронова, Е. Розенцвейга, Неведомського та ін. з двох фондових груп (“ескізи” та “живопис”). Проте, саме матеріали цих груп зберігання найгірше піддаються кількісному аналізу. Направду, дуже важко відділити та підрахувати роботи художника єврейського театру у неєврейських театральних колективах, як і співпрацю з ГОСЕТом українських та російських театральних художників, що траплялося на кожному кроці. Окрім того, не видається можливим вилучити зі збірки юдаїки талановито виконані відомим єврейським художником Аббою (Фінхелем) замальовки акторів Чернівецького українського театру ім. Ольги Кобилянської, потужний театральний живопис Абрама Балазовського, перші сценографічні роботи в Київському театрі російської драми ім. Лесі Українки знаменитого Давида Боровського (Бродського). Зрештою, є ще багато інших менш знаних, та не менш цікавих випадків творчого взаємопроникнення та взаємозбагачення різних національних культур [8, 9].

Представлені ескізи, виконані відомим художником-авангардистом Марком Епштейном до вистави 1928 р. “Ристократн” (“Аристократи”, реж. М. Норвид) за Шолом-Алейхемом у Харківському ГОСЕТі. Сатирична вистава про багатіїв, які прагнуть бути аристократами, була створена на національному матеріалі, тому в ескізах костюмів яскрава театральність органічно поєднується з місечковим колоритом. Ескізи костюмів – Калмен-шадхен (Калмен-

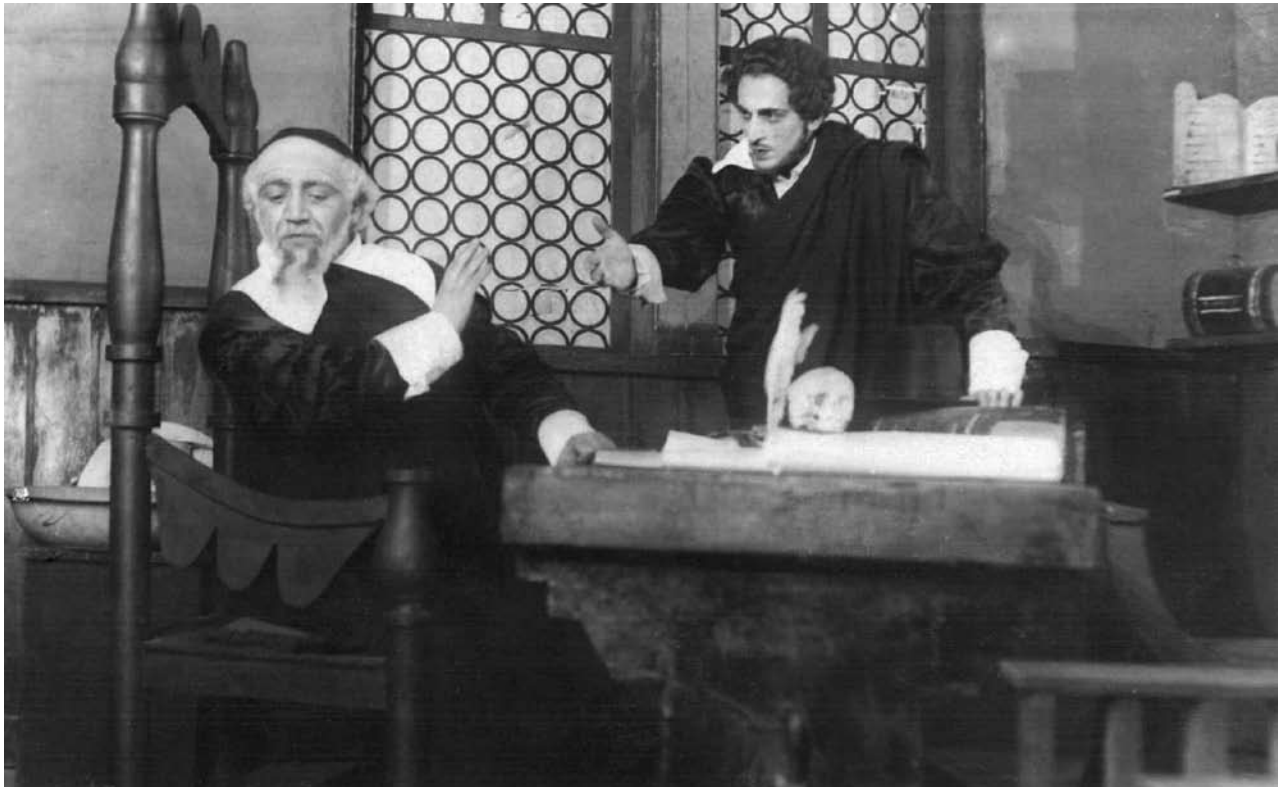
*Сцена з вистави "Сендер Бланк" за Шолом-Алейхемом.
Київський Всеукраїнський ГОСЕТ, 1939 р.*

сват), студент Макс, доктор Лакріц – є справжніми портретами сценічних персонажів, що створюють галерею образів мешканців штетла [10]. Слід зауважити, що протягом 1920-х рр. діяльність М. Епштейна була тісно пов’язана з Культур-Лігою, зокрема з її художньою та театральною секціями. Культур-Ліга, найвпливовіша з єврейських культурних організацій України, ставила собі за мету розвиток їдишської культури – музики, малярства, театру та літератури мовою їдиш. Митці Культур-Ліги активно працювали над створенням та розвитком нового єврейського мистецтва. Саме до цього періоду належать театральні роботи М. Епштейна, що зберігаються у фондовій колекції Музею – близько 30 сценографічних робіт художника.

Кількість предметів з юдаїки у наступній групі ("Рукописи") порівняно невелика – 43 одиниці зберігання. Ці документи висвітлюють творчі та адміністративні питання Всеукраїнського ГОСЕТу у різні періоди його діяльності. Завдяки цим матеріалам стає відомою робота театру під час евакуації до Середньої Азії – збереглися численні відгуки зі шпиталів, військових частин, сільськогосподарських артілей про концертні програми й вистави, показані Київським ГОСЕТом. Тільки для трудящих та військовослужбовців Джамбульської області театр дав

понад 100 концертів. Також у колекції представлені вітальні адреси з нагоди святкування 20-річчя Першого Всеукраїнського державного єврейського театру (жовтень 1945 р. у Києві) [11].

Зі святкуванням 20-річного ювілею ГОСЕТу пов’язані й два інші музейні предмети, віднесені до групи зберігання "Речі". Це кришталева різьблена ваза – подарунок легендарного діяча єврейського театру Соломона Міхоелса колективу Всеукраїнського ГОСЕТу [12]. Має вигляд чаші, що звужується донизу, круглої в плані; тримається на ніжці, з основою у вигляді перевернутої чаші меншого розміру. Другий предмет – додана до вази гравірована пластинка з дарчим написом із нагоди ювілею [13]. Всеукраїнський ГОСЕТ був організований у Харкові, а з перенесенням столиці переїхав до Києва, де став улюбленим театральним колективом київської багатонаціональної публіки. Після війни та евакуації місця у повоєнному Києві єврейському театрові не знайшлося. Всеукраїнський ГОСЕТ було реєвакуйовано до Чернівців, де згодом його закрили. З нагоди 20-річчя від дня заснування ГОСЕТ востаннє виступав перед київським глядачем – було організовано гастролі, що тривали понад місяць і стали тріумфальними. Театру присвоїли ім’я класика єврейської літератури Шолом-Алейхема.

*М. Давідзон – Спіноза, Д. Дніпров – Урієль Агоста у виставі “Урієль Агоста” К. Гуцкова.
Київський всеукраїнський ГОСЕТ, 1935 р.*

На святковому ювілейному вечорі серед інших почесних гостей виступив Соломон Міхоелс – народний артист СРСР, художній керівник Московського ГОСЕТу, голова Єврейського антифашистського комітету Радянського Союзу. Міхоелс вручив художньому керівникові Всеукраїнського ГОСЕТу Мойсеєві Гольдблату, своєму учневі та багаторічному дублерові на московській єврейській сцені, саме оту кришталеву вазу, щерть заповнену насінням квітів. Подарунок супроводжувався словами про те, що Соломон Міхоелс привіз вазу з насінням, щоб посіяти його у Бабиному Яру, де пролилася невинна єврейська кров; і нехай квіти, що виростуть, нагадують людям про жертви найстрашнішого злочину нацистів. А ваза нехай наповнюється до країв щирими сльозами глядачів, але тільки тоді, коли на сцені йтиме вистава про трагедію Бабиного Яру [14].

У цей період ситуація навколо формування колекції юдаїки змінюється кардинально. Якщо у довоєнний період пошук матеріалів відбувався у сприятливих умовах, то після війни держава взяла курс на згортання усіх єврейських культурних та освітніх програм, і збирацький процес значно ускладнився. Проте у фондовій колекції Музею зберігається потужна добірка предметів, що висвітлюють також останній, чернівецький період Всеукраїнського

ГОСЕТу, зокрема легендарну виставу “Ді блондженде Штерн” (“Мандрівні зорі”, 1946, реж. М. Гольдблат), якій судилося завершити історію єврейського театру в Україні [15].

Згодом, коли саме поняття “єврейський театр” пішло у небуття, матеріали, що висвітлюють це явище, були приречені на фізичне знищення. Найважчими виявилися 1950-ті рр. Цензурована історія відкидала трактування українського театру як явища поліетнічного, такого, що увібрало в себе найкращі риси багатьох національних культур. Національним театрам, зокрема, єврейському та польському, було категорично відмовлено у праві на існування. На початку 1950-х рр. усі музеї СРСР отримали негласний циркуляр, що вимагав вилучити з фондових колекцій предмети, на які накладено було тавро націоналізму та формалізму, а також ті, що були пов’язані з діяльністю так званих “ворогів народу” – репресованих діячів культури. Такі музейні предмети не могли перебувати навіть у введеному раніше сумнозвісному “спецхрані”, в музеях їх виділяли в особливу категорію, що підлягала списанню.

У фондах Музею просто дивом – та, мабуть, завдяки сумлінню й свідомості його працівників, – вдалося зберегти унікальні предмети збірки юдаїки, триваллий час переховуючи їх у папках “Нерозібане”.

П. Померанц – Голда, Л. Калманович – Тев'є у виставі “Тев'є дер Мілхікер” (“Тев'є-молочник”) за Шолом-Алейхемом, Київський всеукраїнський “ГОСЕТ”, 1938 р.

Направду, це був великий ризик для співробітників, та знищити музейні предмети, ретельно зібрані попередниками, сумлінні музейники, вірогідно, вважали професіональним злочином. Матеріяли були захищені й у такий спосіб збережені... Зрозуміло, що будь-яку роботу з колекцією юдаїки Музей змушений був припинити на два десятиліття.

Окремі предмети зі збірки юдаїки почали поволи повертатися у науковий обіг вже наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. Спочатку це стосувалося переважно груп зберігання “Ескізи” та “Живопис” [16]. Так, досліджуючи разом зі співробітниками відділу науково-фондової роботи записи в інвентарній книзі фонду “Ескізів”, що були зроблені 1958 р., я пересвідчилася, що переважна більшість заінвентаризованих у той період музейних предметів походила саме з тих “приречених” тематичних груп: єврейський та польський театри, а також пов'язаних з діяльністю МОБу, керованого режисером-новатором Лесем Курбасом. Ймовірно, ініціатива розпочати роботу над поверненням збірки юдаїки виходила від людини, що була знаним вченим-театрознавцем і згодом обіймала посаду заступника директора Музею з наукової роботи – Аркадія Драка, сина визначного театрального художника Матвія Драка. Упродовж свого творчого життя цей художник плідно співпрацював як з ук-

раїнськими, так і єврейськими театрами; тому дозволю собі припустити, що для Аркадія Матвійовича справа дослідження та наукової обробки матеріялів єврейського театру в Україні лежала як у сфері театрознавчих, так і в сфері особистих інтересів. Велику роботу з наукового опису музейних предметів збірки юдаїки та написання інвентарних карток проводила Кіана Шевякова, у 1950–60-х рр. – науковець відділу фондів. Проте на той час робота була обмежена обробкою груп зберігання “Ескізи” та “Живопис” [17].

Другий етап роботи з повернення у науковий обіг предметів збірки юдаїки фондової колекції Музею розпочався наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. З ініціативи тодішнього головного зберігача Музею Олени Кононової науковці-фондовици під керівництвом завідувачки відділу зберігання Ревекки Гаврилової здійснили велику роботу з атрибуції та наукової обробки цих матеріялів. Це було складне завдання – комплексне вивчення всієї збірки юдаїки Музею, коли можливість підтекстувати неатрибутовані фото з'являлася лише після вивчення наявних текстових матеріялів – програм та афіш вистав, текстів п'єс тощо. Для ідентифікації діячів єврейського театру використовувалися фото в житті та в ролях, публікації з історії єврейського театру в Україні, рецензії на вистави, вкрай нечисленна література. Процес значно ускладнювався неможливістю звернутися за отриманням інформації до учасників та очевидців – на кінець ХХ ст. більшість людей, чия доля стосувалась історії єврейського театру, пішли з життя. Процес вивчення відбувався важко, тривав довго, проте мав значні наслідки, які годі переоцінити – у науковий обіг таки введено унікальну збірку юдаїки, що висвітлює історію побутування єврейського театру в Україні. Можна сказати, що цей процес триває й досі – з'являються нові дослідження, збільшується кількість необхідної інформації, що дає змогу заповнити “білі плями” в науковій розробці цієї теми, виправити окремі помилки, допущені в процесі попередньої роботи. Завдяки зусиллям кількох поколінь музейників було збережено для майбутнього пам'ять про унікальне явище у царині єврейської культури – національний театр.

Подальше поповнення фондової колекції Музею предметами юдаїки відбувається спорадично. Оскільки професіонального їдишського театру в Україні сьогодні не існує, нові надходження можливі

або з особистих архівів митців єврейського театру, збережених їхніми родинами (приміром, в середині 2000-х рр. Музей отримав матеріали з архіву Лазаря Калмановича, актора Київського ГОСЕТу, від його спадкоємців), або від працівників єврейських театрів, що були створені на початку 1990-х рр., та з різних причин припинили своє існування – зокрема, архів Київського єврейського театру “Мазлтов”; зараз цей архів передано до наукової обробки).

Чим ретельніше здійснюється дослідження збірки юдаїки, тим більші можливості для її популяризації з’являються у науковців Музею. Так, після атрибуції основного корпусу матеріалів значну їхню кількість було показано на виставках “Мандрівні зорі” (2001, автори О. Кононова та О. Гуєвська) [18], “Зоря і смерть Київського ГОСЕТу (2003, автор І. Мелешкіна) [19]. Музей також відгукується на пропозиції з експонування предметів юдаїки у міжмузейних виставкових проєктах, як-от “Марк Епштейн. Повернення Майстра” (2010, спільно з Національним художнім музеєм України та Центром досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства) [20]. На численних документальних свідченнях постановок твору Шолом-Алейхема “Тев’є дер Мілхікер” (“Тев’є-молочник”) було здійснено оригінальне видання “Єврейський календарь. 2003–2004 (5.764). От Анатовки до самых до окраин. (110-летию повести “Тев’є-молочник” и 145-летию Шолом-Алейхема посвящается)”.

Науковці Музею публікують матеріали, що висвітлюють різні аспекти вивчення історії єврейського театру в Україні [21, 22, 23]; розроблено цикл лекцій “Сторінки історії єврейського театру в Україні”. Для оприлюднення результатів досліджень з театральної юдаїки в Україні існує чимало міждисциплінарних науково-практичних заходів – конференцій, семінарів тощо. Вже 25 років поспіль на базі Запорізького національного університету проводиться науково-практична конференція “Запорізькі єврейські читання” (в останні роки – спільно з Дніпропетровським інститутом вивчення Голокосту “Ткума”). Понад десять років Чернігівська обласна єврейська община на весні проводить науковий семінар “Євреї Лівобережної України. Історія та культура”. П’ять років поспіль у Миколаєві в Національному університеті ім. В. Сухомлинського відбувається міжнародна науково-практична конференція “Історичні мідраші північного Причорномор’я”. У науковому Центрі юдаїки та єврейського мистецтва ім. Фаїни Петрякової (Львів) останнім часом збирають зацікавлених щорічні конференції з тематики єврейської спадщини. Центр досліджень історії та культури східноєвропейського єврейства у Києві поновлює практику проведення міжнародних конференцій. Збірка юдаїки з фондової

колекції Музею дає можливість висвітлювати широке коло тем з єврейської культури та мистецтва під час поважних наукових форумів.

Видається безперечним той факт, що у фондовій колекції Музею збірка театральної юдаїки посідає гідне місце. Науковці зберігають, вивчають і популяризують унікальні матеріали, що висвітлюють історію єврейського театру. А без його національної своєрідності, колориту, яскравих соковитих барв була б неповною картина театального життя України кінця XIX – XX ст.

1. Єрмакова Н. Березільська культура: Історія, досвід / Інститут проблем сучасного мистецтва НАМУ. – Київ: Фенікс, 2012. – С. 105.

2. Рулін П. Український Театральний Музей. Завдання й перспективи. – К.: ВУАН, 1927. – С. 21.

3. Фонд Фото МТМКУ.

4. Фонд Програм МТМКУ.

5. Там само.

6. Фонд Афіш МТМКУ.

7. А – 935 МТМКУ.

8. Фонд Ескізів МТМКУ.

9. Фонд Живопису МТМКУ.

10. Фонд Ескізів МТМКУ, персоналія “Епштейн М.”.

11. Фонд Рукописів МТМКУ.

12. Рч – 95 МТМКУ.

13. Н-доп 5521 МТМКУ.

14. Лоев М. Украденная муза: Воспоминания о Киевском государственном еврейском театре имени Шолом-Алейхема. Харьков – Киев – Черновцы, 1925–1950. – К.: Дух і літера, 2003. – С. 138.

15. Горгун В. Последний спектакль // Калейдоскоп: приложение к газете “Еврейские вести”. – 1995.

16. Инвентарні книги фонду “Ескізи” та фонду “Живопис”, фондосховище МТМКУ.

17. Там само.

18. Опис виставки “Мандрівні зорі” (сторінки історії єврейського театру в Україні) // Архів МТМКУ. – Оп. 1, од. зб. 984.

19. ТЕП-опис виставки “Зоря і смерть Київського ГОСЕТу” // Архів МТМКУ. – Оп. 1, од. зб. 1011.

20. Марк Епштейн. Повернення Майстра: Альбом-каталог. Наукове видання. – К.: Дух і літера, 2010.

21. Мелешкіна І. Зоря і смерть київського ГОСЕТу // Просценіум. – 2003. – №3 (7). – С. 19-26.

22. Мелешкіна І. Марк Епштейн. Повернення Майстра // Курбасівські читання. – 2011. – № 6, ч. 1. – С. 141–144.

23. Мелешкіна І. Лесь Курбас і єврейський театр // Життя і творчість Лєся Курбаса / [упоряд., наук. ред. Богдан Козак]. – Львів; Київ; Харків: Літопис, 2012.